

*Гнасевиц Надія, к. іст.н.,
доцент кафедри філософії та політології THEU
Боднарчук Лілія, студентка гр. ПР-11
юридичний факультет, THEU*

КОНЦЕПЦІЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ У ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Культурна різноманітність є дуже важливим викликом сучасності. Актуальність цієї проблеми підкреслює звіт Програми розвитку ООН (PNUD), де зазначено, що кожен сьомий житель нашої планети, а це приблизно один мільярд людей, відноситься до групи, що в тому чи іншому випадку є жертвою виключення за етнічною, расовою, релігійною чи більш широкою, «культурною» ознакою.

Об'єктом дослідження є мультикультуралізм як філософська концепція. **Предметом** дослідження є сукупність філософських вчень, що розкривають сутність мультикультуралізму як суспільного явища.

Мета дослідження є зміст найважливішої філософської складової ідеї толерантності культур – поняття «мультикультуралізм». Для більш глибокого розуміння тенденцій розвитку «мультикультуралізму» потрібно дослідити наступні завдання:

- звернутись до джерел виникнення та еволюціонування поняття «мультикультуралізм»;
- окреслити дослідників та їхнє бачення даного питання;
- виявити спільні та відмінні риси у тлумаченні терміна та мультикультуралізму як суспільного явища.

Проблему мультикультурного середовища можна віднести до однієї із глобальних проблем сучасного суспільства. Дане явище стало об'єктом вивчення багатьох наук, у тому числі й філософії. Тим не менше філософська сторона проблеми залишається малодослідженою [1, с. 48].

Початком формування філософської теорії і першої розгорнутої аргументації на користь «мультикультуралізму» був трактат Чарльза Тейлора «Мультикультуралізм і політика визнання». В його концепції центральне місце займає індивід з його невідчужим правом на збереження власної індивідуальності. Автор пов'язує формування особистості її ідентичності з визнанням (або не визнанням) тієї культури, всередині якої даний індивід знаходиться. Відмова у визнанні завжди буде мати деструктивні наслідки для життя індивіда і групи, з якою він себе ідентифікує. У своїй роботі філософ звертається до традиції європейського просвітництва, в ході якого, як він уявляє, і отримала розповсюдження думка про те, що ми формуємось у процесі визнання іншими. [2, с. 27]

Ч. Тейлор вважає, що культури впродовж часу свого життя формують смисловий горизонт для великої кількості людей з різними характерами, темпераментом, розумінням доброго, святого і злого, ці культури в будь-якому випадку заслуговують поваги і захоплення, навіть якщо в них є багато чого, що ми не можемо прийняти [2, с. 27].

Таким чином, в теорії «мультикультуралізму» філософа Ч. Тейлора основне місце займає індивід із своїм правом на збереження власної індивідуальності, а ідентичність культури спирається на ідентичність особи. Згідно з цією теорією не існує ніякої ідеальної культури, котра була б прийнятна і задовільняла усіх.

На початку ХХІ століття і на сьогоднішній день проблеми «мультикультуралізму» виявились досить широко представлені в низці соціально-філософських досліджень. В сучасній енциклопедії культурології дається визначення «мультикультуралізму» як поняття, що позначає факт культурного різноманіття тієї чи іншої держави обумовлений етнічною, мовною і релігійною неоднорідністю її населення. Спираючись на вищезазначене можна зробити висновок про те, що «мультикультуралізм» – це практика визнання і поваги різноманітних культур, релігій, національностей, думок, котрі нас оточують. Це особлива політика безконфліктного існування в одному життєвому просторі великої кількості різноманітних культурних груп [3, с. 126–129].

Н. Глейзер дає визначення «мультикультуралізму», це комплекс різноманітних процесів розвитку, під час яких розкриваються різноманітні культури, які протиставляються єдиній національній культурі.

На даний час у наукових колах не існує єдиного розуміння значення терміну «мультикультуралізм». Один із сучасних політологів В. А. Тишкова акцентувала увагу на тому, що «мультикультуралізм – це не тільки момент фіксації і визнання в суспільстві, державі культурних відмінностей, але і концептуальна позиція в сфері політичної філософії і етики, яке знаходить своє виявлення в правових нормах, суспільних інституціях, повсякденному житті людей» [4, с. 108–113].

За концепцією М. В. Тлостанової «мультикультуралізм» розглядається як суперечливе міждисциплінарне явище, котре включає в себе: ідеологічні, філософські аспекти, які орієнтують людей в сфері соціології, політології, економіки, педагогіки, історіографії і філософії [5, с. 7–9].

У прибічників «мультикультуралізму» є дещо спільне: воно полягає у тому, що увага дослідників акцентується на вищезазначених засадах міжкультурної взаємодії. Науковці недооцінюють головне в «мультикультуралізмі», а саме несанкціоноване ніяким соціальним інститутом розуміння людиною (суб'єктом), міжкультурної взаємодії. Таке розуміння притаманне тільки людям, котрі зрозуміли суть і значення свого розуму, навчилися ефективно реалізовувати потенціал власного мислення [4, с. 108–113].

Культури поширюються в процесі міграції населення, вимушеного переселення, а також туристичних візитів в інші країни. Глобалізація веде до того, що людина у своїй повсякденній практиці зустрічається з великим різноманіттям культур. Теоретично, це може вилитись у «війну всіх проти всіх» Т. Гоббса, а практика повсякденності демонструє приклади зіткнення на національному, релігійному та інших рівнях. А. А. де Бунуа вважав, що чим складніше у своєму культурному потенціалі суспільство, тим більше культура відіграє роль вихователя і вчителя [6, с. 110–113].

Наступною відомою концепцією мультикультуралізму можна назвати «м'який» мультикультуралізм Чандрани Кукатаса анго-американського філософа, політолога, сучасного дослідника і критика мультикультуралізму. Він досліджує мультикультуралізм в контексті міграції так, як бачить причини посилення процесів міжкультурної комунікації в цій площині, тому він трохи звужує досліджуване явище. Ч. Кукатас говорить про те, що посилення міграційної динаміки запускає механізми осмислення «своїї» культури і цінностей, котрі раніше сприймалися, як такі, що не потребують обговорення і захисту. [7]

Ч. Кукатас виділяє дві можливих реакції держави на міжкультурні зіткнення: «м'який» мультикультуралізм, котрий базується на асиміляторстві та ізоляціонізмі, а також «жорсткий», який він порівнює з апартеїдом, послідовником якого вважає філософа У. Кімліка.

Ч. Кукатас закликає до побудови «відкритого суспільства», навіть скоріше до такої «відкритої» суспільної філософії, в результаті якої вирішуються витончені питання ксенофобії і не допускається дискримінація у будь-яких її проявах [7].

У мультикультуралізмі є як прихильники, так і критики, серед них особливо виділяється Браян Беррі. Він виступає опонентом філософського бачення У. Кімліка і Ч. Тейлора. Так наприклад, він суперечить з Ч. Кімліком в частині чи доречно допускати на територію «приймаючої» ліберальної держави неліберальні елементи і громади, і виступає проти будь-якого лібералізму стосовно захисту їх прав. Він говорить, що якщо існує конфлікт між ліберальними цінностями і самобутністю якоїсь групи, він виступає за захисту перших. При цьому Б. Беррі виділяє в якості особливої суспільної цінності права на інтереси кожного індивіда. За Б. Беррі основною задачею держави є забезпечення гарантій рівності можливостей для всіх, при цьому головною ідеєю такої політики повинна стати турбота про кожну людину [4, с. 108–113].

Б. Беррі критикує ідеї державності і націоналізму досить активно. Він проголошує такі категорії як «національна батьківщина», «кров», «земля» в контексті спроби класифікації і в стратегії пояснення деяких культурологічних особливостей, що є нічим іншим як спрощеними точками зору і геть не актуальними в сучасному суспільстві. Більше того, він вважає їх деструктивними і шкідливими, оскільки не бачить жодного логічного підтвердження цим положенням. Взаємовідносини нації і держави у його уявленні повинні будуватися на моралі космополітичних основ – рівності, значимості індивіда і універсальності [8, с. 35–38].

Таким чином, мультикультуралізм як явище з точки зору філософії можна розглядати у двох підходах. Перший виділяють як описовий, у його контексті мультикультуралізм – це суспільний феномен співіснування багатьох відмінних етнічних, культурних, конфесійних груп в одному і тому ж соціальному просторі. Іншими словами, явище нерозривно пов'язане з історичними процесами, комплексом випадковостей і закономірностями в кожній державі.

При проведенні порівняльного аналізу філософських учень у питанні мультикультуралізму можна зробити низку висновків. Мультикультуралізм розглядається вченими як важливий шлях у подоланні напруження у полікультурних державах, а також варіантом вдосконалення, та прискорення процесу демократизації у світі. Запропонований термін варто розглядати не тільки як терпимість до культурного різноманіття, а й закріплення законодавчо прав расових, релігійних і культурних груп.

Список використаних джерел:

1. Воронцов Ю.М., Юзвішин І.Й. Доктрина інформаціологічного розвитку людства у XXI століття: Схвалено і прийнято на Всесвітньому інформаціологічному Форумі (ВІФ 2000), 24.11.2000 р. під егідою ООН та Всесвітнього Інформаціологічного Парламенту: ООН, Міжнародна академія інформатизації; вид. Луганск, 2001. 48 с.
2. Тейлор Ч. Демократическое исключение (и «лекарство» от него?). Мультикультурализм и трансформация постсоветского общества. М., 2002. 376 с.
3. Арутюнова Л.В. Социокультурные аспекты проблем мультикультурализма. Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. М., 2008. № 2 (22). С. 126-129.
4. Скубашевська Т. Проблема толерантності у зрізі міжнародного діалогу. Практична філософія. К., 2004. №4. С. 108–113.
5. Тонкова Е. Г. Культурное многообразие: теории и стратегии. Фундаментальные проблемы культурологии: Том 7. Отв. ред. Д. Л. Спивак. М., СПб.: Эйдос, 2009. С. 7–9.
6. Висоцька Н. О. Концепція мультикультуралізму і питання естетики. Питання літературознавства: Наук. зб. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 77. С. 110–113.
7. Бондарук С. О. Мультикультуралізм в демократичному суспільстві: ліберальні свободи, рівноцінність культур і проблема визнання URL: http://www.edportal.org.ua/books/Conference_2000/Bondaruk.pdf
8. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации. М.: Высшая школа, 2005. 310 с.
9. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : моногр. : авт. колектив : О. М. Рудакевич (керівник) та ін. Тернопіль, 2015. 256 с.